

УДК 338.78.3

ТАКТИКА ПОБУДОВИ СИНТЕТИЧНОГО ОБЛІКУ ПРИ ЛІКВІДАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ-БАНКРУТІВ

О. Галенко, Г. Булкот

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Розглянуто методику бухгалтерського обліку, яка виходить з передумови щодо припинення звичайних видів діяльності ліквідованої організації. Запропонована система рахунків, яка знаходиться в безпосередньому взаємозв'язку із системою звітних показників, зокрема з номенклатурою балансових статей.

Ключові слова: ліквідація, банкрутство, рахунок.

Розроблена методика бухгалтерського обліку виходить з передумови про припинення звичайних видів діяльності ліквідованої організації. Вона орієнтована на облік продажу майна в обмежений термін і розмірне задоволення вимог кредиторів. Методика може бути не застосовна у випадках, коли організація, визнана судом банкрутом, продовжує вести нормальну господарську діяльність, що є виключенням із загального правила.

При ліквідації організації-банкрута можна виділити наступні основні напрямки облікової роботи: інвентаризація й оцінка майна підприємства; складання проміжного ліквідаційного балансу; облік реалізації ліквідаційної маси; облік витрат по здійсненню конкурсного виробництва; облік розрахунків із кредиторами; складання остаточного ліквідаційного балансу.

Пропонована методика обліку ґрунтується на приведенні всіх облікових даних у відповідність з фактичною наявністю майна, виявленою у результаті інвентаризації, а кредиторської заборгованості - з результатами розгляду претензій кредиторів. Для цього необхідно внести зміни в робочий план рахунків, порядок формування аналітичної інформації і здійснити перегрупування аналітичних даних між синтетичними рахунками. Ціль бухгалтерського обліку - формування інформації про стан майна і зобов'язань організації, для досягнення якої, через непристосованість типового Плану рахунків і Інструкції з його застосування до нестандартної позиції організації-банкрута, автори використовують рахунки, як умовну схему для відображення господарських операцій, які до деякої міри не відповідають їх призначенню, передбаченому Планом рахунків. Тим більше, що типовим Планом рахунків бухгалтерського обліку зобов'язані користуватися всі суб'єкти обліку, враховуючи практичні потреби підприємства у робочому плані рахунків. Порядок бухгалтерського оформлення названих процедур повинний знайти відображення в обліковій політиці, зміни і доповнення в яку, і, отже, у робочий план рахунків, реєстри аналітичного обліку, правила документообігу, мають бути внесені, на думку авторів, з дати визнання організації банкрутом (не чекаючи початку нового звітного року) через істотну зміну умов діяльності, пов'язану з банкрутством. Хоча зміна облікової політики не з початку фінансового року суперечить вимогам П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженому Наказом Мінфіну України від 31.03.1999р. № 87, зате забезпечує виконання вимоги раціонального ведення бухгалтерського обліку, виходячи з умов господарської діяльності, того ж Положення (Стандарту) бухгалтерського обліку. Важливим у методиці обліку є відступ авторами від вимоги пріоритету змісту перед формою, тобто відображення в бухгалтерському обліку фактів господарського життя виходячи не стільки з їхнього економічного змісту, скільки з їхньої правової форми. Найбільшою мірою це виявляється в обліку розрахунків із кредиторами.

Запропонована система рахунків знаходиться в безпосередньому взаємозв'язку із системою звітних показників, зокрема з номенклатурою балансових статей, що вводяться авторами у проміжному ліквідаційному балансі, і дозволяє одержувати необхідні в конкурсному провадженні показники: заборгованість за чергами кредиторів, стан поточних розрахунків, сума коштів від реалізації ліквідаційної маси. Велика кількість субрахунків ускладнює використання даного робочого плану, до того ж субрахунки, по суті, виконують функції самостійних рахунків. Переваги розробленого плану рахунків полягають у збереженні зіставності з типовим планом рахунків у частині нумерації і назв рахунків, при одночасному забезпеченні інформаційних потреб ліквідованої організації.

Облік зобов'язань організації варто вести в розрізі черговості погашення вимог, а, не виходячи з економічного змісту відносин з контрагентами, як має місце на безперервно функціонуючих підприємствах. Дані на рахунках бухгалтерського обліку приводяться у відповідність з реєстром вимог кредиторів. Автори виділяють окремий рахунок (субрахунок) для кожної черги з веденням аналітичного обліку за кожним кредитором. Це зручно для організації виплат кредиторам і аналізу динаміки погашення заборгованості. В умовах комп'ютеризації обліку будь-який програмний продукт дозволить сформувати типові проводки й алгоритм розрахунку виплачуваних сум при частковому поетапному погашенні вимог кредиторів. Якщо кредитор має вимоги, що відносяться до різних черг, то виникає і необхідність їх відображення на різних рахунках, навіть якщо

вони впливають з одного договору чи зобов'язання. Наприклад, організація має заборгованість перед працівником за платежами по відшкодуванню шкоди здоров'ю, по заробітній платі і пені за затримку виплати заробітної плати. Ці суми будуть враховуватися на трьох різних рахунках у складі першої, другої і 6-ї черги, а не на одному рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам». Так само заборгованість перед бюджетом і позабюджетними фондами за внесками і різними санкціями повинна враховуватися на різних рахунках. Борги іншим кредиторам за отримані продукцію, роботи, послуги і різні санкції формально відносяться в шосту чергу, але оскільки санкції погашаються не раніше основного боргу, то для контролю черговості погашення враховуються на різних рахунках. Для того щоб з'ясувати, яка вимога на якому рахунку повинна бути відображена, варто звернутися до реєстру вимог кредиторів, формати якого обґрунтовані у першому розділі дослідження.

Облік заборгованості кредиторам шостої черги ведеться на одному рахунку незалежно від характеру зобов'язання, тобто виникло воно в результаті розрахунків за продукцію, комунальні платежі, цінні папери чи інших розрахунків. Незалежно від джерела виникнення, штрафні санкції, пені, виплачувані в 6-у чергу після погашення кредиторам сум основного боргу, також відносяться на окремий рахунок. Суми вимог кредиторів, не заявлені в термін, але виявлені за даними бухгалтерського обліку, враховуються на окремому субрахунку 68/53 «Незаявлені вимоги». Облік незаявлених вимог необхідний, оскільки якщо кредитор заявить свої вимоги після терміну, встановленого ліквідатором, його претензія може бути задоволена при наявності коштів після закінчення розрахунків із кредиторами, що заявили вимоги вчасно. У відношенні кредиторів першої і другої черги сума незаявлених вимог важлива, оскільки виплати на їх користь здійснюються в будь-який момент, а погашення поточної черги припиняється. Тоді сума вимоги переноситься із субрахунку 68/53 «Незаявлені вимоги», наприклад, на субрахунок 66/2 «Розрахунки по оплаті праці персоналу у ході ліквідаційної процедури». При рішенні суду про задоволення вимоги кредитора в більшій сумі, ніж визнано арбітражним керуючим, зазначена вимога враховується за кредитом відповідного рахунку в розмірі, визначеному рішенням суду, у кореспонденції з рахунком прибутків і збитків. Раніше не враховані зобов'язання, пред'явлені до виконання і визнані ліквідатором, повинні бути відображені на відповідних пасивних рахунках у кореспонденції з рахунком прибутків і збитків. Такі зобов'язання можуть виникнути в результаті «провалів» в обліку, нарахування фінансових санкцій по господарських договорах і обов'язкових платежах.

Для побудови синтетичного обліку в розрізі черговості погашення вимог кредиторів, відособленого обліку витрат і розрахунків, що виникають після банкрутства і які погашаються поза чергою, необхідно перегрупувати дані аналітичних рахунків між синтетичними рахунками. Уникнути нестикування чи втрати даних при перенесенні дозволить аналітична відомість, використовувана при врахуванні вимог кредиторів. Занесення даних у реєстри обліку в новому аналітичному розрізі можливо лише по завершенні приймання претензій кредиторів, що займає мінімум два-три місяця. Одночасно проводиться інвентаризація й оцінка майна боржника.

Протягом цього часу в базі даних (облікових реєстрах) ведеться накопичення інформації про позачергові витрати. Відповідно до П(С)БО 16 «Витрати», затвердженого Наказом Мінфіну України від 31.12.1999 р. № 318, позачергові витрати можуть відноситися до витрат за звичайними видами діяльності, а саме: до інших операційних витрат (послуги зв'язку, плата за розрахунково – касове обслуговування банку, визнані штрафи, пені, неустойки), до інших витрат звичайної діяльності (втрати від неопераційних курсових різниць, сплата державного мита). При банкрутстві організації така класифікація вже не відповідає економічній ситуації, що змінилася. Тут важливо розмежувати витрати на проведення ліквідаційної процедури і всі інші витрати, наприклад, зменшення коштів організації в результаті списання чи уцінки майна, виявлення неврахованої кредиторської заборгованості або нарахування штрафних санкцій. Для цього автори пропонують, перші враховувати на одному рахунку 91 «Загальновиробничі витрати» незалежно від змісту, а другі - відносити на рахунок прибутків і збитків.

Для обліку кредиторської і дебіторської заборгованості, що виникає в ході поточних розрахунків, використовуються окремі рахунки 63/2 «Позачергові платежі» і 36/2 «Розрахунки по реалізації ліквідаційної маси». Тут так само можна враховувати розрахунки з продажу (поступці) прав вимог боржника (тобто дебіторської заборгованості), комунальні платежі, надходження квартплати, до того як ці об'єкти будуть передані муніципальній установі.

З моменту визнання організації банкрутом нами пропонується припинити нарахування амортизації у зв'язку зі зміною економічного статусу основних засобів і нематеріальних активів, що більш не беруть участь у виробничому процесі. Дана проблема вимагає пояснення.

Згідно наукового дослідження Я.В. Соколова «Амортизація – це наслідок цілком особливого підходу до обліку основних засобів». В історії обліку одні автори виходили з того, що амортизація є неодмінною умовою наявності основних засобів, незалежно від того використовуються вони чи ні; інші думали, що амортизація складає частину собівартості продукції.

Природу амортизації, як списання на витрати вартості основних засобів, і необхідність рахунку «Амортизація (знос) основних засобів» для зменшення сальдо рахунку «Основні засоби» розуміли серед вітчизняних учених Р.Л.Вейцман, у США - Г.Хетфілд. Амортизація, як накопичення коштів для відновлення парку основних засобів, розглядалася в Росії Е.Е. Сіверсом, у США - А.Дікінсоном. У літературі розглядають знос основних засобів, як втрату ними первісних властивостей у процесі експлуатації, і амортизацію, як компенсацію зносу шляхом включення у витрати амортизаційних відрахувань. Суми амортизації призначені для

відтворення нових об'єктів основних засобів після вибуття діючих. Вперше питання, розглянуте професором Я.В.Соколовим при обліку амортизації, полягає в тому «чи потрібна амортизація взагалі, чи виправдана вона?». Е.Хендріксен і М.Ван Мареннь розглядають амортизацію, як розподіл первісної вартості активу на весь період очікуваного терміну служби активу, і, «оскільки цей процес зв'язаний усього лише з процедурою розподілу вартості, то амортизаційні витрати окремого звітного періоду не несуть особливого економічного змісту».

Який зміст в амортизації, як відрахуваннях на відновлення основних фондів чи як переносі частини вартості основних засобів на собівартість продукції, якщо виробнича діяльність організацією не ведеться і вже не буде відновлена? У ході ліквідаційної процедури відсутня необхідність у визначенні собівартості продукції, робіт, послуг, оскільки звичайна діяльність припиняється. Так само не потрібне накопичення ресурсів для майбутнього придбання основних засобів. З іншого боку, процеси фізичного зношування і морального старіння не припиняються, але через обмеженість термінів конкурсного провадження і відсутності навантаження на виробниче устаткування, цим фактором, на думку авторів, можна зневажити. Тим більше що витрати на одержання і відображення в обліку інформації про знос основних засобів можуть перевищити її корисність.

Після аналізу якості дебіторської заборгованості в частині сум, сумнівних до стягнення, створюється резерв, що дозволяє не завищувати показники проміжного ліквідаційного балансу (оскільки заборгованість у балансі відображається за виключенням створеного резерву) і в той же час не втрачати ці суми з-під контролю, оскільки борг за номіналом залишається на балансових рахунках. Якщо термін виконання права вимоги до боржника настає поза термінами ліквідаційної процедури, то такий борг може бути проданий. Власні акції (частки), викуплені в акціонерів (учасників) і враховані на рахунку 45 «Вилучений капітал», не представляють якої-небудь цінності через ліквідацію організації, тому навряд чи знайдуть покупця. Анулювання їх проводиться лише у випадку реєстрації змін у статуті організації, що, мабуть, не має змісту, а лише обтяжить арбітражного керуючого додатковими обов'язками. У такому випадку автори пропонують списати вартість акцій, щоб не завищувати показники балансу, не відбиваючи змін у статутному капіталі.

У зв'язку з обмеженням періоду існування організації, вкладення в цінні папери і надані позики довгострокового характеру здобувають статус короткострокових. В умовах застосування чинного Плану рахунків для їхнього обліку має сенс продовжувати використання рахунку, призначеного для обліку довгострокових вкладень щоб уникнути зайвих проводок. При складанні проміжного ліквідаційного балансу такі вкладення показуються в складі оборотних активів. Необхідно з'ясувати, за якими постачальниками і рахунками – фактурами враховані суми податку на додану вартість на рахунку 641 «Розрахунки за податками». Податок на додану вартість, врахований на цьому рахунку по оприбуткованим, але неоплаченим цінностям, не може бути пред'явлений до відшкодування з бюджету в зв'язку з тим, що оплата цінностей, що надійшли, на момент банкрутства не зроблена. У випадку виплат кредиторам шостої черги виконується умова оплати раніше оприбуткованих цінностей, а значить виникає право на відшкодування податку на додану вартість з бюджету. Якщо кредитори не заявили вимоги чи розрахунки з ними не здійснювались, то ці суми списуються на фінансові результати при складанні остаточного ліквідаційного балансу.

Щодо цього питання цікава точка зору В.Панкова і В.Павлюченка. Автори справедливо відзначають, що податок на додану вартість по придбаних цінностях, як правило, не слід розглядати як джерело формування ліквідаційної маси. Але помилково вказують, що даний рядок бухгалтерського балансу показує «заборгованість держави перед підприємством по податку на додану вартість» і не може стати джерелом реальних коштів, а потім пропонують провести взаємозалік по заборгованості організації-боржника перед бюджетом на суму, відображену на рахунку 641 «Розрахунки за податками» в частині ПДВ. Відомо, що на рахунку 641 «Розрахунки за податками» відбиваються суми податку на додану вартість, які ще не можна відшкодувати з бюджету, а подібний «взаємозалік» може означати порушення черговості задоволення вимог кредиторів, оскільки бюджетної заборгованості передують дві черги, не враховуючи позачергових витрат.

По завершенні інвентаризації до складання проміжного ліквідаційного балансу необхідно закрити рахунки резервів майбутніх витрат і платежів, реалізації, списати курсові різниці, доходи і витрати майбутніх періодів, причину появи яких не вдалося встановити з віднесенням цих сум на рахунок прибутків і збитків (інших доходів і витрат). Варто так само закрити рахунки обліку капіталу (за винятком статутного), фондів на рахунок нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) звітного року, а його, у свою чергу, на рахунок нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) минулих років. Такі бухгалтерські записи необхідні через втрату економічного змісту цих рахунків для організації-банкрута і звільнення робочого плану рахунків і балансу від непотрібного баласту. Суми цих списань, як показує практика, просто не зроблять істотного впливу на величину збитку. До того ж, як справедливо відзначено В.Д.Новодворським, Д.В.Назаровим, корисно в обліку відокремити збиток, що утворився за весь період діяльності організації до моменту визнання її банкрутом, від фінансового результату отриманого в ході ліквідаційної процедури, що і досягається складанням названих бухгалтерських проведення.

Для здійснення безготівкових розрахунків відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в ході конкурсного провадження може використовуватися тільки один рахунок боржника в банку, на який зараховуються всі кошти від реалізації ліквідаційної маси і з якого здійснюються всі платежі. Це може бути основний рахунок боржника, але на практиці арбітражний керуючий звичайно відкриває новий рахунок у банку. Інші рахунки, відомі і виявлені, підлягають закриттю з зарахуванням залишків на основний рахунок. Оскільки арбітражний керуючий приймає на себе всі повноваження по управлінню справами юридичної особи, то на цій підставі і відповідно до Інструкції про

безготівкові розрахунки в національній валюті в Україні, затвердженій Постановою Правління Національного банку України № 22 від 21.01.2004 р., він направляє в банк заяву про припинення списання коштів з рахунків ліквідованої організації без своєї згоди. Документом, що підтверджує повноваження арбітражного керуючого розпоряджатися рахунком, є рішення чи постанова суду про визнання організації банкрутом і призначення арбітражного керуючого. Закриття рахунків може викликати складності при наявності заборгованості за розрахунками з податковими органами. У цьому випадку податкові органи повинні за запитом арбітражного керуючого скасувати рішення про призупинення операцій і відкликати картотеку для забезпечення закриття рахунку. Картотека може бути розіслана банком адресатам, що її виставили, чи передана арбітражному керуючому. Позиції банків за даним питанням різні, але в будь-якому випадку вони зацікавлені в закритті обтяжених картотекою, не працюючих рахунків.

Оскільки в ході конкурсного провадження може використовуватися тільки один рахунок у банку, це, очевидно, буде гривневий рахунок, а валютні рахунки підлягають закриттю. Кошти в гривнях від продажу залишку іноземної валюти зараховуються на гривневий рахунок. Закриття рахунку 31 «Рахунки в банках» означає також здачу лімітованих чекових книжок, відкликання акредитивів із зарахуванням коштів на основний рахунок боржника. Також підлягає закриттю рахунок 33 «Інші кошти», на якому враховуються дані про наявність та рух грошових документів (у національній та іноземній валюті), які знаходяться в касі підприємства (поштових марок, марок гербового збору, сплачених проїзних документів, сплачених путівок до санаторіїв, пансіонатів, будинків відпочинку), та про кошти в дорозі, тобто грошові суми, внесені в каси банків, ошадні каси або поштові відділення для подальшого їх зарахування на розрахункові або інші рахунки підприємства. З метою жорсткості контролю руху наявних коштів число кас в організації повинне бути зведене до мінімуму, а зайві каси закриті зі здачею залишків готівки після її інвентаризації в основну касу.

До складання проміжного ліквідаційного балансу необхідно закрити позабалансові рахунки після розірвання відповідних договорів. Орендовані основні засоби повинні бути повернуті орендодавцю (виключення складають виробничі і складські площі, звільнення яких не можливо до реалізації іншого майна). Договори відповідального зберігання повинні бути розірвані, і цінності, прийняті на відповідальне збереження, повернуті власникам, так само як матеріали, прийняті в переробку, товари, прийняті на комісію, устаткування, прийняте для монтажу. Оплата демонтажу устаткування і транспортування цінностей здійснюється стороною, на яку даний обов'язок покладений договором. Бланки суворого обліку повинні бути знищені згідно акту. Видані забезпечення зобов'язань і гарантій повинні бути списані з повідомленням одержувачів гарантій. Якщо зобов'язання по гарантії підлягає оплаті, то ця вимога враховується на відповідному даній черзі балансовому рахунку. Як відомо, позабалансовий облік навіть на стабільно працюючих підприємствах не завжди ведеться з дотриманням встановлених правил. Виявити цінності, що не належать ліквідованій організації, і, отже, що не входять у ліквідаційну масу, досить складно. Найчастіше в цьому арбітражному керуючому можуть допомогти тільки контрагенти, пред'явивши свої екземпляри договорів і документів з приймання – передачі відповідних об'єктів обліку.

Недолік даної методики бухгалтерського обліку в тому, що вона не дозволяє визначити суму коштів від реалізації ліквідаційної маси системно, тобто шляхом відображення на рахунках. Для подолання цього недоліку після кожної господарської операції суму коштів від реалізації ліквідаційної маси можна відображати на позабалансовому рахунку «Кошти від реалізації ліквідаційної маси». При розрахунку реалізованої ліквідаційної маси в неї включається майно за фактичними цінами реалізації, а не за балансовою чи іншою вартістю. При поступці чи заліку вимог реалізована ліквідаційна маса визначається в сумі, фактично спрямованій за результатами угоди на погашення вимог кредиторів. При стягненні дебіторської заборгованості шляхом декількох послідовних угод (одержанні відступного, поступка права вимоги, оформлення заборгованості векселями) у кошти від реалізації ліквідаційної маси включається тільки кінцева сума отриманих коштів чи задоволення вимоги кредитора. Перевірку отриманої суми можна зробити, склавши суму погашення вимог кредиторів і зроблених позачергових витрат.

По з'ясуванні реального майнового положення організації (тобто інвентаризації й оцінці), розгляді претензій кредиторів і відображенні результатів цих дій на рахунках може бути складений проміжний ліквідаційний баланс, після чого реалізується ліквідаційна маса, і кошти від її реалізації пропорційно розподіляються між кредиторами.

Таким чином, узагальнюючи все вищевикладене, можна зробити висновок, що зміна умов і самої сутності господарської діяльності організації-банкрута обумовлює необхідність перегляду номенклатури рахунків і методики бухгалтерського обліку, оскільки до якості, достовірності й об'єктивності облікової інформації пред'являються нові вимоги. Результатом впровадження методики, в основі якої лежить зміна типового плану рахунків, є систематизація і нагромадження інформації, її достовірне відображення і розкриття в проміжному ліквідаційному балансі, що задовольняє інформаційні вимоги користувачів, що змінилися.

1. Хендриксен Э.С., Ван Берда М.Ф. Теория бухгалтерского учёта: Пер. с англ./Под ред.проф.Я.В.Соколова. – М.Финансы и статистика, 2000. – С.576.
2. Meigs R.F. Accounting, the basis for business decisions. McGraw – Hill Publishing Company, 2005. – 1086p.
3. The New Corporate Finance. Where Theory Meets Practice / Edited by D.H.Chew, Jr.McGraw – Hill, Inc., 2004.

**THE CONSTRUCTION TACTICS OF THE SYNTHETICAL ACCOUNT WHEN THE BANKRUPT
ENTERPRISES GO OUT OF BUSINESS**

Halenko O.M., Bulkot H.V.

Kyiv National Economic University by Vadym Hetman

The method of the bookkeeper's discount as for the cessation of the usual kinds of activity of the organization that goes out of business was discussed. The accounts' system which is connected with the system of the accounting figures particularly the balance sheet is proposed. The lack of the book-keeper's discount's method has a great meaning and attention.

Key words: going out of business, liquidation, bankrupt, account.